

Друг Шевченка Яків де Бальмен кілька років свого недовгого життя провів на теренах Вінниччини.

Як відомо, поема «Кавказ» містить авторську присвяту: «Щирому моєму Якову де Бальмену». У фіналі твору Тарас Шевченко називає його єдиним, добрим і незабутнім другом. Утім, пересічний читач знає про де Бальмена небагато: уродженець України; познайомився з Т. Шевченком в 1843 році; захопився його поезією та разом з М. Башиловим проілюстрував рукописний альбом з його віршамі. Як офіцер царського війська загинув на Кавказі. Про те, що кілька років свого недовгого життя провів він на Поділлі, рідко хто з вінничан знає.

Ровесник Тараса Шевченка Яків де Бальмен закінчив 1832 року Ніжинську гімназію і відразу пішов на військову службу. Розпочав її унтер-офіцером в уланському полку, з роками отримуючи підвищення.

Кобзареве коло на Поділлі

Восени 1839 р. Я. де Бальмен опинився зі штабом 4-ї кавалерійської дивізії в Умані. Підрозділи дивізії були розташовані навколо Умані та в східних районах Вінниччини, а згодом, коли штаб перебрався до Вінниці, - майже по всій території сучасної області. Будучи ад'ютантом командира дивізії, де Бальмен по службі був у цих селах та містечках. Автор книжки про нього А. Кузьменко («Друже незабутній...» Історико-літературний нарис. - К., 1989) називає десятки населених пунктів, де міг побувати Я. де Бальмен. На жаль, їхні назви часто перекручені, деякі перейменовано, тому повідомимо ті, які не викликають запитань: П'ятничани, Вишня, Шереметка, Мізаківські Хутори, Якушинці, Писарівка, Черепашинці, Сутиски, Браїлів, Демидівка, Тиврів, Ворошилівка, Шершні, Літин, Янів, Уладівка, Хмільник, Сальник, Іллінці, Гайсин, Краснопілка, Мишарівка, Косанівка, Романівка, Поташня, Городниця, Дубова, Івча, Хомутиніці...

Саме в Умані Я. де Бальмен уперше прочитав «Кобзаря» і захопився ним назавжди. Молодий офіцер, який непогано малював, багато читав і сам брався писати, він щоденник, не міг не цікавитися історією Поділля, не придивлятися до звичаїв подолян, їхніх пісень та обрядів, переказів про Богуна, Кривоноса, Нечая, Палія, про Коліївщину, Гонту, Кармалюка. За переконаннями він сформувався як республіканець і прихильник самостійної української державності та, звичайно, ворог кріпосницького ладу. Добре опанував українську мову, користувався нею не лише в побуті, але й у листуванні. Усе це сприяло його майбутньому зближенню з Тарасом Шевченком.

Узимку 1843 р. підвищений у ротмістри, до речі, у Вінниці, він був призначений ад'ютантом начальника штабу 5-го піхотного корпусу в Одесі. Якраз у цей час, отримавши коротку відпустку і приїхавши додому, Я. де Бальмен на балу в пані Волховської в селі Мойсівці (тепер Мосів-

ка на Черкащині) в червні познайомився з Тарасом Шевченком, який приїхав сюди з Є. Гребінкою. Де Бальмен до цієї зустрічі знав і високо цінував поезію Шевченка, а автор «Кобзаря» міг прочитати його повість «Ярмарок», опубліковану на початку року в журналі «Отечественные записки». Після балу Шевченко побував у рідному селі де Бальмена Линовицях (тепер Чернігівської області). У січні наступного року поет ще раз відвідав це село, востаннє поспілкувавшись з Яковом.

В Одесі було укладено рукописну збірку віршів Тараса Шевченка, переписану латинською абеткою (для ймовірного видання за рубежом) та рясно проілюстровану. 20 липня 1844 р. Я. де Бальмен переслав цей рукопис В. Закревському, щоб той передав Шевченкові.

З лютого 1844 року (з невеликою перервою влітку) Я. де Бальмен - у діючій армії на Кавказі. Загинув 26 липня 1845 р. в Дагестані під час походу на Шаміля. Як писав Тарас Шевченко: «Не за Україну, А за її ката довелось пролити Кров добру, не чорну».

Військовий лікар Іван Шлегель працював у Тульчині

Тарас Шевченко і декабристи... Серед публікацій на цю тему знаходимо й ті, що стосуються поетового сучасника, ректора Петербурзької медико-хірургічної академії Івана Шлегеля. Правда, він не був декабристом, але перебував під впливом цих «перших російських благовісників свободи», як їх найменував Шевченко.

Іван (Йоганн) Богданович Шлегель народився 1787 р. в Ризі. Медичну освіту здобув у Німеччині. З 1808 р. служив у російській армії лікарем. Брав участь у російсько-турецькій та російсько-французькій війнах, мав нагороди. У 1818 р. його призначено помічником генерал-штаб-лікаря 2-ої армії, а в 1820-му - дивізійним лікарем. Невдовзі штаб армії було дислоковано у Тульчині на Поділлі. Тут у бе-

резні 1821-го й виникло Південне товариство майбутніх декабристів на чолі з П. Пестелем та О. Юшневським. Ад'ютант головнокомандуючого армії, полковник Пестель винаймав помешкання у лікаря І. Шлегеля.

13 грудня 1825 р. П. Пестеля було заарештовано. Після поразки декабристського руху І. Шлегель потрапив у поле зору царських репресивних органів, проте unikнув покарання і вже 1828 р. обіймав посаду головлікаря 2-ої армії. У подальші роки служив на посадах головного лікаря варшавського, ризького і московського військових шпиталів і нарешті - з 1838 року до кінця життя, тобто до 20 вересня 1851 р., президента медико-хірургічної академії в Петербурзі.

У 40-і роки в академії діяло українське студентське земляцтво, яке організувало аматорський театр. Цей факт зафіксовано в «Історії імператорської військово-медичної академії за сто років»: «За клопотанням Шлегеля перший раз військовий міністр дозволив у 1844 році студентам поставити кілька п'єс і асигнував близько 150 крб. сріблом з економічних сум на костюми та інше, а потім ще кілька разів... Студенти грали на Різдво, на Масницю й Великдень». До цього тексту додано список здійснених вистав, у якому є й драма Т. Шевченка «Назар Стодоля».

Вистава за нею відбулася в кінці грудня 1844 року. На початку наступного Т. Шевченко писав до наказного отамана Чорноморського козацького війська Якова Кухаренка: «Отамане, якби ти знав, що тут робиться. Тут робиться таке, що цур йому і казати! Козацтво ожило!».

Без сумніву, в цьому випадку буде цілком вірогідним висновок, що ректор медико-хірургічної академії Іван Шлегель був прихильним до культури українського народу, серед якого він провів близько десяти років, та до творчості Тараса Шевченка.

Анатолій ПОДОЛИННИЙ,
кандидат філологічних наук